

IBRAHIM KARABEGOVIĆ
ILIJAS HADŽIBEGOVIĆ

Uloga Glasa slobode u širenju socijalističkih ideja u Bosni i Hercegovini od 1909. do 1919. godine

(PRILOG IZUČAVANJU SOCIJALISTIČKE MISLI U BOSNI I HERCEGOVINI OD
1909. DO 1919. GODINE)

U našoj historiografiji još nije dovoljno ispitana uloga i mjesto radničke štampe u širenju socijalističke misli i formiranju socijalističkog pogleda na svijet. Štampa kao faktor u društvu ima različite uloge, ali se uvijek pojavljuje u dvije osnovne forme: prvo, kao sredstvo za prosvjeđivanje, za vršenje uticaja i usmjeravanje javnosti, i drugo, kao »ogledalo društva«, u kojem se odražavaju svakodnevni problemi naroda. Time štampa postaje produkt društva, predstavnik i instrument javnosti ili jednog njenog dijela.

Radnička štampa, nastala u većini evropskih zemalja sredinom 19. vijeka, pokazivala je osobnosti i razlike u odnosu na građansku štampu. Te osobnosti su se različito ispoljavale u raznim zemljama i partijama, ali pri tome se nisu gubili neki zajednički elementi koji karakterišu radničku štampu.

U ovom kratkom saopštenju o ulozi *Glasa slobode* u širenju socijalističkih ideja prikazaćemo dvije razvojne etape koje se, sticajem istorijskih okolnosti, i formalno i suštinski znatno razlikuju. Prva etapa počinje pokretanjem lista, 29. aprila 1909, i traje do početka prvog svjetskog rata, odnosno do 6. oktobra 1914. godine, a druga počinje 30. juna 1917, a završava se Kongresom ujedinjenja u aprilu 1919. godine.¹⁾

Gotovo četrdeset godina poslije pojave *Radnika*, prvog socijalističkog lista u Srbiji i na Balkanu, bosanskohercegovački socijalisti pokrenuli su svoj *Glas slobode*, prvi socijalistički list u Bosni i Hercegovini.

¹⁾ Opširnije o *Glasi slobode* vidi: Ibrahim Karabegović, *Glas slobode od 1909—1929. godine i njegov značaj za proučavanje istorije radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini*, Prilozi br. 2, Sarajevo 1966. godine.

Do pojave *Glasa slobode*, radnički pokret u Bosni i Hercegovini koristio se brojnim socijalističkim listovima i časopisima iz susjednih zemalja (*Slobodna riječ*, Zagreb; *Radničke novine*, Beograd; *Borba*, Beograd; *Crvena sloboda*, Budimpešta; *Arbeiter Zeitung*, Beč; *Vorwärts*, Beč; *Hrvatski tipograf*, Zagreb itd.), ali s obzirom na specifične prilike, oni nisu mogli zadovoljiti potrebe bosansko-hercegovačkog radništva.

Naglasivši da je štampa jedno od najvažnijih sredstava za agitaciju i širenje socijalističkih ideja u širokim narodnim slojevima, pokretači *Glasa slobode* imali su na umu da se ovaj prvi socijalistički list u Bosni i Hercegovini neće ograničiti samo na radništvo. Zbog toga se, osim nastojanja da svaki organizovani radnik bude pretplatnik, težilo i tome da on prodre u svaki kutak, gdje bi mogli doći do izražaja njegova vaspitna uloga i uloga tumača socijalističkih ideja. Zahvaljujući ovakvim nastojanjima, a najviše zanimljivom i raznovrsnom sadržaju, već poslije dva mjeseca izlaženja, u julu 1909. tiraž *Glasa slobode* nije mogao zadovoljiti potrebe svih onih koji su se za njega interesovali.²⁾

Kao organ Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine *Glas slobode* je do prvog svjetskog rata imao ozbiljne društvene i socijalno-političke zadatke. Njih su, s jedne strane, određivali programski principi socijaldemokratije, a s druge, socijalni, politički, nacionalni i kulturni odnosi u Bosni i Hercegovini.³⁾ Pred listom su stajali svi zadaci jedne radničke partije u osnivanju: prosvjećivanje radnika, širenje socijalističke nauke, isticanje nužnosti klasne borbe, propagiranje socijaldemokratskog programa, borba za građanske političke slobode, oštra kritika političkih i socijalnih odnosa u BiH, energični zahtjevi za opšte pravo glasa itd.⁴⁾

Brojni članci u kojima se govori o borbi za demokratskiju ustavnost i parlamentarizam, u kojima se razmatra nacionalo pitanje i zauzimaju stavovi prema sistemu vlasti, građanskim strankama i njihovoj štampi, klerikalizmu, ratu itd., sadržavali su drukčija rješenja od onih koja je čitaocu nudila građanska štampa.

Predistorija bosanskog ustava i sabora bila je ispunjena nevjericom u iskrene namjere upravljača da će suštinski izmijeniti postojeće stanje. *Glas slobode* je već u prvom broju, uključujući se u ustavnu i parlamentarnu diskusiju, najodlučnije zahtijevao ustav na osnovama jednakih prava s opštim i tajnim izbornim pravom.⁵⁾ Kada su se obistinila predviđanja o prividnoj ustavnosti i parlamentarizmu, list je upućivao oštre kritike i zahtijevao reviziju ustava i izbornog reda. Ove kritike su sasvim razumljive s obzirom na to da je socijaldemokratija svu svju metodologiju političke aktivnosti i taktiku gradila na parlamentarnoj borbi. Nakon izbornih uspjeha njemačke i austrijske socijaldemokratije, opšte pravo glasa dobija magičnu moć i postaje osnovni i svakodnevn politički zahtjev čitave socijaldemokratije.

²⁾ *Glas slobode*, br. 9, 15. jula 1909. godine (iz diskusije o stranačkoj štampi na Prvom kongresu SDS BiH).

³⁾ Prema popisu stanovništva iz 1910. godine, na selu je živjelo 85,44%, a u gradovima svega 14,66% stanovništva. Od poljoprivrede kao glavnog zanimanja živjelo je 86,57% stanovništva, a na sva druga zanimanja otpadalo je svega 13,43%. Od ukupnog poljoprivrednog stanovništva u kmetskim, polufeudalnim odnosima živjelo je preko 40%. U isto vrijeme u BiH bilo je svega 11,95% pismenih osoba starijih od sedam godina. (Rezultati popisa žiteljstva u BiH od 10. oktobra 1910. Sarajevo 1912).

⁴⁾ *Glas slobode*, br. 1, 29. aprila 1909.

⁵⁾ Isto.

Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine potpuno je usvojila načela internacionalizma i u svom organu prenosila teoretske rasprave i tumačila njegov sadržaj i značaj. Primjenjujući ovaj princip u bosanskohercegovačkim prilikama, list se zalagao za zbliženje Srba, Hrvata i Muslimana, koje smatra jednim narodom, i za jedinstvo nacionalno heterogene radničke klase.

Aneksija Bosne i Hercegovine dala je novi podsticaj jugoslovenskoj ideji koja se u godinama pred prvi svjetski rat ispoljavala u dva osnovna vida — kao jugoslovensko i kao balkansko pitanje. Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine do prvog svjetskog rata nije imala o ovim pitanjima izgrađene i konsekventne stavove. Kulturno i političko jedinstvo naroda Bosne i Hercegovine vezano je za jedinstvo svih Južnih Slavena, koji se nalaze u sastavu Austro-Ugarske i na Balkanu. O tome je *Glas slobode* pisao: »Iako mislimo da bi trijalizam bio bolji od današnjeg stanja ipak se njime ne bi mogli odстранiti svi nacionalni sporovi, koji u Austro-Ugarskoj ometaju svaki koristan rad. Naše stanovište je federalističko, a to je preuređenje Austro-Ugarske u smislu nacionalnih autonomija, a svi Jugoslaveni bi spadali pod jednu autonomnu zajednicu. To se stanovište bazira na rezoluciji I jugoslovenske socijalističke konferencije održane 1909. u Ljubljani.«⁶⁾ U ovome nije teško prepoznati stav austrijske socijalne demokratije o nacionalnom pitanju. On je zasnovan na Brnskom programu i predviđa preuređenje Monarhije na bazi nacionalnih kulturnih autonomija.⁷⁾ Socijaldemokratska stranka Bosne i Hercegovine se, međutim, kasnije stalno zalagala za balkansku federaciju.

Prva balkanska socijalistička konferencija i balkanski ratovi poljuljali su ovakav stav bosanskohercegovačke socijalne demokratije. *Glas slobode* donosi niz članaka najistaknutijih teoretičara Druge internacionale u kojima su dominantne dvije misli — oštra osuda rata kao društvene pojave, odnosno borba za mir i ideja »Balkan balkanskim narodima« koja bi trebala da bude ostvarena u balkanskoj federativnoj republici.

Mada su krupni historijski događaji pred prvi svjetski rat dobili istaknuto mjesto na stranicama *Glasa slobode* i mada su interpretirani u duhu socijaldemokratskog programa, list nikada nije zapostavio problem organizovanja proletarijata, njegovu ekonomsko-socijalnu borbu, podizanje kulturnog nivoa i buđenje klasne svijesti. U tom pogledu poseban značaj imaju prvomajski brojevi lista. Na prvim stranicama nalazili su se portreti i biografije najistaknutijih vođa međunarodnog radničkog pokreta od Marksa i Lasala do Bebeli i Kauckog. Ovi brojevi donosili su opširne članke iz historije međunarodnog i domaćeg radničkog pokreta, kao i programske zahtjeve radničke klase Bosne i Hercegovine: osmočasovni radni dan, opšte pravo glasa, socijalno osiguranje, građanske slobode, ukidanje stajaće vojske i uvođenje narodne odbrane, itd.

Za bosanskohercegovačke društvene odnose poseban značaj imao je izraziti antiklerikalni stav *Glasa slobode*. Uz izdašnu pomoć zagrebačke *Slobodne riječi*, list se uspješno suprotstavljao klerikalizmu, zahtijevajući odvajanje crkve od države. Ukazujući na agresivnost klerikalizma i njegovu težnju da zaoštiri nacionalne suprotnosti u Bosni i Hercegovini, *Glas slobode* je vodio oš-

⁶⁾ *Glas slobode* br. 27, 29. februara 1912. (Trijalizam i autonomija).

Na SDS BiH najviše su uticale rasprave o ovom pitanju koje su pisali i u usmenom kontaktu prenosili Juraj Demetrović i Etbin Kristan.

⁷⁾ Vidi prilog. Većina ovih članaka prevedena je ili preštampana iz teoretskih časopisa *Die Neue Zeit* i *Der Kampf, Borba*.

tre polemike sa glasnogovornikom klerikalizma, *Hrvatskim dnevnikom*, kao i sa *Srpskom riječi* propagatorom velikosrpskih ideja.

Za temu koju razmatramo od izuzetnog su značaja članci iz oblasti nauke i kulture. Iako ovi članci čine jedinstvo u formiranju socijalističkog pogleda na svijet, možemo ih podijeliti u tri grupe. U prvu grupu spadaju literarna djela sa socijalnom sadržinom (pjesme, pripovijetke i odlomci iz romana) svjetskih i jugoslovenskih pisaca (M. Gorki, L. N. Tolstoj, A. Frans, I. Cankar, Š. Bodler, M. Tven, E. Zola i drugi). U drugu svrstavamo članke koji na popularan način objašnjavaju osnovne faze u razvoju ljudskog društva i prednosti budućeg socijalističkog društvenog sistema. Na njihovu sadržinu ukazuje nekoliko karakterističnih naslova: »Šta hoće socijalisti«, »Kapital i rad«, »Klasna borba«, »O utopijskom socijalizmu kroz istoriju«, »Od anarhizma do socijalizma«, »Socijalizam i patriotizam«, »Prirodine nauke i socijalizam«, »Konačni cilj socijalizma«, »Razvitak ljudskog društva«, »O značaju socijalističke teorije«, itd. U nedostatku pristupačne socijalističke literature, radništvo je putem ovakvih članaka dobijalo osnovna znanja iz teorije naučnog socijalizma, što je *Glasi slobode* davalo i značajnu ulogu teoretskog organa Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine. U treću grupu spadaju članci od velikog kulturno-prosvjetnog značaja. Većina ih je prevedena sa njemačkog jezika i imaju osnovni smisao da prosvjeđuju radničku klasu i ukažu na socijalno-zdravstvene i društvene posljedice alkoholizma, zločina i prostitucije.⁸⁾

Ovim kratkim prikazom o *Glasi slobode* do prvog svjetskog rata iznesen je samo dio od brojnih pitanja kojima je ovaj prvi radnički list u Bosni i Hercegovini počeo javno propagirati socijalističku misao i buditi klasnu svijest. Šireći socijalističke ideje u veoma nepovoljnoj strukturi radničke klase, *Glasi slobode* je odigrao izuzetno značajnu ulogu kao tumač teoretskih i praktičnih tekovina modernog socijalističkog pokreta u Evropi i kao organizator nezadovoljnih siromašnih društvenih slojeva u Bosni i Hercegovini. Velika zasluga ovog lista je i u tome što je jedini vodio dosljednu borbu protiv svakodnevnog naglašavanja vjerskih i nacionalnih razlika i razotkrivao socijalno-političke i klasne korijene šovinizma u Bosni i Hercegovini.

U periodu od polovine 1917. godine do Kongresa ujedinjenja, kada je ponovo obnovljena aktivnost radničkog pokreta, na orijentaciju Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine odlučujući uticaj imala su idejna kretanja u međunarodnom radničkom pokretu za vrijeme rata, a naročito pobjeda oktobarske revolucije u Rusiji. Oktobarskom revolucijom pokrenuta su mnogobrojna pitanja u međunarodnim odnosima i međunarodnom radničkom pokretu. Unijevši najznačajnije promjene u socijalne pokrete u Bosni i Hercegovini, oktobarska revolucija izvršila je veliki uticaj i na orijentaciju, sadržaj i način pisanja *Glasi slobode*. Zbog revolucionarne orijentacije, koja ga karakteriše u drugom periodu izlaženja, ovaj socijalistički list s pravom je smatran »zametkom komunističkog pokreta« u krajevima bivše Monarhije neposredno pred kraj prvog svjetskog rata.⁹⁾ Bez obzira na tolerantniji stav vlasti prema ovom socijalističkom listu, bar što se tiče 1917. godine, činjenica da je on redovno donosio članke i vijesti o revoluciji u Rusiji i drugim revolucionarnim

⁸⁾ Vidi izbor članaka iz *Glasi slobode* koji je dat u prilogu ovog članka.

⁹⁾ Bogdan Stanojević, *Naša štampa, Nova Evropa*, knj. II, br. 13, Zagreb 1921, str. 494.

zbivanjima u svijetu i jugoslovenskim zemljama, učinila ga je veoma popularnim i traženim listom ne samo u Bosni i Hercegovini.

U periodu do Kongresa ujedinjenja, *Glas slobode* je, pored ostalog, donosio najviše priloga o februarskoj i oktobarskoj revoluciji u Rusiji, diferenciranju u međunarodnom radničkom pokretu, nacionalnom pitanju, stavu socijaldemokratije prema ratu, o imperijalizmu, problemima socijaldemokratije na Balkanu, kretanjima u jugoslovenskom socijalističkom pokretu, pitanjima ujedinjenja jugoslovenskog proletarijata itd. O navedenoj problematici *Glas slobode* je donosio i preštampane članke iz njemačkih, austrijskih (*Die Neue Zeit*, *Der Kampf*, *Arbeiter Zeitung*) i drugih socijalističkih listova i časopisa, čiji su autori najpoznatije ličnosti međunarodnog socijalističkog pokreta: Karl Kaucki, Anton Panekuk, Maks Adler, Krsta Rakovski, Eduard Bernštajn, Žan Zores, Robert Daneberg, Oto Bauer, Karl Renner, Karl Man, Georgi Kirkov i drugi. Ali, uporedo sa ovim, o navedenim problemima pisali su i raspravljali na stranicama *Glasa slobode* i najpoznatije ličnosti jugoslovenskog socijalističkog pokreta, najvećim dijelom srbijanskog i bosanskohercegovačkog. Uz uvodnike redakcije, koji odražavaju stavove Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine, najčešći su autori: Dušan Popović, Filip Filipović, Jovo i Sreten Jakšić, Živko Topalović, Zdravko Todorović i Živko Jovanović.

Uz izbor odabranih članaka iz *Glasa slobode*, koji odražavaju osnovne teoretske preokupacije bosanskohercegovačke socijaldemokratije, namjera nam je da u najkraćim crtama ukažemo na značajnije momente karakteristične za list do Kongresa ujedinjenja. Čak i na osnovu letimičnog pregleda priloga u *Glasi slobode* 1917, 1918. i 1919. godine nije teško uočiti da je pažnja lista, a time i Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine, bila pretežno usmjerena u pravcu popularisanja i objašnjenja februarske i oktobarske revolucije u Rusiji. U tekstovima o februarskoj revoluciji ona je ocijenjena kao događaj od najvećeg značaja u cijeloj svjetskoj istoriji i kao prekretnica kojom je počelo novo doba.¹⁰⁾ Shvativši je kao početak likvidacije kapitalističkog društvenog poretka, bosanskohercegovački socijalisti su od februarske revolucije u prvom redu očekivali ostvarenje trajnog mira među narodima.¹¹⁾ Ipak, iz informacije u listu da je ovom revolucijom proletarijat u Rusiji dobio političku vlast, možemo zaključiti da vodstvo Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine, uglavnom, zbog nedovoljne obaviještenosti, nije u prvo vrijeme u potpunosti shvatilo suštinu i karakter februarske revolucije.¹²⁾

Prva reagovanja na oktobarsku revoluciju pokazuju nam da su bosanskohercegovački socijalisti uočili značajne promjene u razvitku revolucije. Za razliku od dotadašnjih priloga u listu, u kojima je najviše istican značaj revolucije u borbi za mir, sada se sve češće piše o diktaturi proletarijata. Revolucionarne promjene u Rusiji, izazvane oktobarskom revolucijom, uticale su i na promjenu stava vodstva Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine prema revoluciji uopšte. Izmjena društvenog uređenja, kao konačnog cilja radničke klase, shvaćena je koncem 1917. i početkom 1918. godine kao neophodna potreba,¹³⁾ a u prvomajskom broju 1918. godine *Glas slobode* je ukazao na mo-

¹⁰⁾ Manifest radničkoj klasi Bosne i Hercegovine, *Glas slobode* br. 1, 30. juna 1917. godine.

¹¹⁾ Novo doba, *Glas slobode*, br. 7. jula 1917.

¹²⁾ Socijalna demokratija, svjetski rat i svjetski mir, *Glas slobode*, br. 1, 30. juna 1917.

¹³⁾ U novoj godini, *Glas slobode*, br. 1, 3. januara 1918.

gućnost skorog ostvarenja socijalističkog društva.¹⁴⁾ Zbog ovakvog načina pisanja i izražavanja »ne samo socijaldemokratskog, nego i komunističkog stanovništva«, Zemeljska vlada je preporučila oštrije mjere protiv lista.¹⁵⁾

Neposredno poslije izbijanja i pobjede oktobarske revolucije, počela je i saradnja Filipa Filipovića u *Glasu slobode*.¹⁶⁾ Već 10. novembra 1917. godine, povodom izlaska knjige Ota Bauera, on je u organu Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine objavio članak »Ruska revolucija i evropski proletarijat«. U toku svoje plodne saradnje u *Glasu slobode* Filip Filipović je do kraja aprila 1919. godine objavio ukupno 13 članaka.¹⁷⁾ Nizom značajnih priloga o najaktuelnijim događajima i problemima međunarodnog i jugoslovenskog radničkog pokreta ovaj istaknuti revolucionar-marksist znatno je uticao na bosanskohercegovačke socijaliste da pristupe Cimervaldskom udruženju i prihvate ideje oktobarske revolucije.¹⁸⁾ U seriji članaka o internacionali i ratu i o načelu samoopredjeljenja naroda od posebnog su značaja oni u kojima se kritikuje stav austro-marksista o nacionalnom pitanju.¹⁹⁾

Propagiranje ideja oktobarske revolucije nastavljeno je i poslije stvaranja Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca. Uporedo sa sve većim prilivom povratnika iz Rusije i aktivnih učesnika u revoluciji, a naročito nakon proglašenja Sovjetske Republike u Mađarskoj, uticaj oktobarske revolucije u Bosni i Hercegovini sve je više rastao. Pošto su ideje oktobarske revolucije najbolje izražavane posredstvom *Glasu slobode* i preko njega dopirale među radnike, seljake, vojnike i gradsku sirotinju, ministar unutrašnjih poslova Svetozar Pribičević je skrenuo posebnu pažnju Atanasiju Šoli, predsjedniku Narodne vlade za Bosnu i Hercegovinu na potrebu da se list *Glas slobode*, zbog »glorifikovanja i isticanja boljševizma«, podvrgne strogoj cenzuri.²⁰⁾

Najznačajnije članke u kojima je, u granicama ondašnjih mogućnosti, čitaocima *Glasu slobode* objašnjavan značaj i karakter oktobarske revolucije napisali su: Filip Filipović, Nikola Kovačević i Živko Jovanović. Osvrnuvši se na jednogodišnje rezultate oktobarske revolucije, Filip Filipović je u članku »Ruska revolucija« pisao: »Na žalost, mi ne raspoložemo opširnim podacima o djelatnosti socijalističke vlade u Rusiji. Ali, i ono što nam je poznato samo iz novina i to nas može uvjeriti, kakvu veliku, istorijsku misiju vrši režim radničkih i vojničkih vijeća u Rusiji.«²¹⁾ Članci Nikole Kovačevića i Živka Jovanovića objavljeni su u fazi priprema za ujedinjenje jugoslovenskog proletarijata i predstavljaju značajan doprinos borbi za komunističku orijentaciju buduće jedinstvene radničke partije Jugoslavije.²²⁾

Da bi što bolje obavijestio čitaoce, prvenstveno socijalističko radništvo u Bosni i Hercegovini, o procesu diferenciranja u međunarodnom radničkom

¹⁴⁾ Socijalizam je ostvarljiv, *Glas slobode*, br. 33, 27. aprila 1918. godine.

¹⁵⁾ Arhiv Bosne i Hercegovine, privatna registratura br. 44/1918 (Informacija o načinu pisanja *Glasu slobode*).

¹⁶⁾ O vezama i saradnji Filipa Filipovića sa radničkim pokretom u BiH za vrijeme rata, vidi: Vujica Kovačev, *Delatnost Filipa Filipovića za vreme svetskog rata*. Prilozi za istoriju socijalizma I, IRP Beograd, 1964.

¹⁷⁾ Vidi prilog na kraju članka.

¹⁸⁾ Vujica Kovačev, navedeni rad, str. 466.

¹⁹⁾ Filip Filipović, *Rennerovo samoopredjeljenje naroda*, *Glas slobode*, br. 29 i 30 od 13. i 17. aprila 1918. godine.

²⁰⁾ ABiH ZTS-P, br. 77 i 78/1919. (Zbirka telegrama Šola-Pribičević.)

²¹⁾ Filip Filipović, Ruska revolucija, *Glas slobode*, br. 33, 27. aprila 1918. godine.

²²⁾ Nikola Kovačević, *Sovjetska Rusija*, *Glas slobode*, br. 19, 25. januara 1919. godine; Živko Jovanović, *Boljševizam i Boljševici*, *Glas slobode*, br. 20—28/1919.

pokretu i o aktivnosti na stvaranju nove internacionale, *Glas slobode* je objavio niz članaka od raznih autora. Osim onih koji su već navedeni, za potpunije upoznavanje stavova Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine o ovom pitanju značajni su i ovi članci: »Internacionala za mir«, »Obnavljanje Internacionale«, »Socijalistička internacionalna politika«, »Cimervald i Kintal«, »Preduslov Internacionale«, »Socijalistička internacionala i rat«, »Cimervaldska pobjeda«, »Kraj Druge internacionale« itd.²³⁾ Od posebnog je značaja članak Jove Jakšića pod naslovom »Internacionala i rat«, u kome se iznosi zvaničan stav Socijaldemokratske stranke Bosne i Hercegovine prema tadašnjim najvažnijim zbivanjima u međunarodnom radničkom pokretu.²⁴⁾

Kada je riječ o ulozi *Glasa slobode* u širenju socijalističkih ideja u Bosni i Hercegovini, potrebno je istaći njegovu ulogu u borbi protiv socijal-patriotizma i ministerijalizma u jugoslovenskom radničkom pokretu. Člancima pod naslovom »Jugoslovensko izdanje socijalpatriotizma«, »Socijalistički ministerijalizam u Jugoslaviji«, »Ministerijalizam pred kongresom hrvatske Socijalne Demokracije«²⁵⁾ itd. i polemikom sa zagrebačkom *Slobodom*, *Glas slobode* je dao određen doprinos borbi za revolucionarnu orijentaciju radničkog pokreta u Hrvatskoj.

I na kraju, potrebno je naglasiti da se idejni uticaj *Glasa slobode* ne može mjeriti tiražom niti trenutnim političkim uspjesima izraženim u statističkoj slici, već na osnovu uloge koju je imao kao vaspitač i mobilizator radničke klase. S obzirom na to da je izlazio u nerazvijenoj sredini, list se u prvo vrijeme uglavnom oslanjao na autore i socijalističke listove i časopise iz susjednih i drugih zemalja. Prije svega, potrebno je istaći veliku pomoć koju je u tom pogledu *Glas slobode* imao od radničkog pokreta iz Srbije i Hrvatske.

Da bismo ukazali još konkretnije na najznačajniju sadržinu *Glasa slobode*, koja je najviše doprinijela širenju socijalističke misli u Bosni i Hercegovini, u drugom dijelu ovog priloga dali smo izbor od oko dvije stotine članaka.²⁶⁾

IZBOR ČLANAKA IZ GLASA SLOBODE

- Maksim Gorki — *Mi smo socijalisti*; *Glas slobode*, br. 2, 5. maja 1909. str. 1.
 — Narodnosno pitanje i socijalna demokracija; *Glas slobode*, br. 5, 5. januar 1909. str. 2.
 — *Socijalistička stranka*; *Glas slobode*, br. 5, 5. juna 1909. str. 3.
 Edmondo de Amicis — *Šta hoće socijalizam*; *Glas slobode*, br. 5, 5. juna 1909, str. 4.
 Dr. — *Zašto narod ne misli?* *Glas slobode*, br. 6, 15. juna 1909, str. 3.
 P. N. — *U čemu leži pobjeda socijalizma?* *Glas slobode*, br. 11, 5. avgusta 1909, str. 2.

²³⁾ Vidi prilog na kraju članka.

²⁴⁾ *Glas slobode*, br. 16, 17, 18, 19, 20/1917. godinu.

²⁵⁾ Vidi prilog na kraju članka.

²⁶⁾ Ovaj izbor sadrži najznačajnije članke iz *Glasa slobode* 1909—1919 (do Kongresa ujedinjenja) koji odražavaju pravce u razvijanju socijalističkog pogleda na svijet i osnovne teoretske prokupacije bosanskohercegovačke socijaldemokratije.

- Dr Emil Vanderveelde — *Alkoholizam i socijalizam; Glas slobode*, br. 17, 5. oktobra 1909, str. 2, 3.
- *Mi smo protivnici privatnog vlasništva; Glas slobode*, br. 18, 15. oktobra 1909, str. 2, 3.
- Dr Iskruljev — *Socijalizam; Glas slobode* br. 25, 25. decembra 1909, str. 2, 3.
- T. K. — *Radnička klasa i parlamentarna borba; Glas slobode*, br. 1, 2. 1; 7. januara 1910. str. 1, 2.
- *Šta hoće socijal-demokrati* (Tumačenje programa socijal-demokratske stranke Bosne i Hercegovine) *Glas slobode*, br. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, od 7. januara do zaključno 10. maja 1910. godine. (Članke pod ovim naslovom, u kojima su tumačeni pojedini stavovi iz programa SDS BiH, napisao je Dragiša Lapčević. Vidi: Stojan Kesić, *Veze i odnosi između radničkih pokreta Srbije i Bosne i Hercegovine 1909—1914. godine*; *Istorija radničkog pokreta — Zbornik radova* 4, Beograd 1967, str. 11, 12.)
- *Ustav i političke borbe; Glas slobode*, br. 11, 12, 13, 14 od 11. marta do zaključno 1. aprila 1910. godine.
- *Šta je socijalna demokracija; Glas slobode*, br. 14, 1. aprila 1910, str. 2, 3.
- *Buržoazija i proletarijat; Glas slobode*, br. 18, 1. maja 1910, str. 2.
- *Antiklerikalac — Socializam i laži klerikalaca; Glas slobode*, br. 29, 8. juna 1910, str. 2.
- *Klasna borba i položaj žene; Glas slobode*, br. 48, 13. avgusta 1910, str. 3.
- Džon Hobi — *Osnovni principi marksizma; Glas slobode*, br. 61, 28. septembra 1910, str. 3.
- Sr. (Sreten) Jakšić — *Borba klasa i agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini; Glas slobode*, br. 82, 83, 10. i 14. decembra 1910. godine, str. 1, 2. (Iz napomene redakcije vidi se da je ovaj članak prvo objavljen u časopisu *Borba*).
- Živko Topalović — *Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini; Glas slobode*, br. 86, 87 od 24. i 28. decembra 1910. *Glas slobode*, br. 1, 2, 3, od 1. do zaključno 7. januara 1911. godine. (Iz napomene redakcije vidi se da je ovaj članak prvo objavljen u *Die Neue Zeit-u i Borbi*).
- Oto Bauer — *Naš internacionalizam; Glas slobode*, br. 12, 8. februara 1911, str. 3.
- *Razvitak ljudskog društva; Glas slobode*, br. 25, 28, 30, 32, 39, 41, 43, 46, 55 od 25. marta do zaključno 15. jula 1911. godine. (Pod ovim naslovom i podnaslovima: »Prometna vrijednost«, »O novcu«, »Cirkulacija espapa«, »Kapital i rad«, »Rad mašine«, objavljeno je niz članaka na čiji je značaj redakcija upozorila čitaoce u *Glasu slobode*, br. 25, 25. marta 1911).
- Z. — *Jedinstvo borbe; Glas slobode*, br. 56, 18. jula 1911, str. 1, 2.
- *O patriotizmu* (dopis iz Berlina) *Glas slobode*, br. 64, 16. avgusta 1911, str. 1, 2.
- *Revolucionarni dan; Glas slobode*, br. 33 (prvomajski) 29. aprila 1911, str. 1.
- *Fridrih Engels; Glas slobode*, br. 33 (prvomajski), 29. novembra 1911. godine, str. 1. 2. (Iz napomene redakcije vidi se da je članak napisao Živko Topalović za vrijeme boravka u Berlinu).
- *O kolektivizmu; Glas slobode* br. 68, 30. avgusta 1911, str. 2.
- *Sredstva klasne borbe; Glas slobode*, br. 70, 71, 6. i 9. novembra 1911, str. 2, 3.

- Vilhelm Libkneht — *Šta je štampa*; *Glas slobode*, br. 80, 11. oktobra 1911, str. 2, 3. (Članak je sa njemačkog preveo A. B.).
- *Ciljevi i putevi socijalne demokracije* (s njemačkog preveo B.); *Glas slobode*, br. 83, 84, 21. i 25. oktobra 1911, str. 2.
- Jerko Dorbić — *Utopistički i znanstveni socijalizam*; *Glas slobode*, br. 86, 1. novembra 1911, str. 2.
- *Rat i socijalna demokracija*; *Glas slobode*, br. 87, 4. novembra 1911, str. 1, 2. (Članak je preštampan iz »R. N.« — *Radničke novine*).
- A. Kr(s)tić — *Narodnosni problem u načelima socijalne demokratije* (s osobitim obzirom na Jugoslovane uopšte, te Srbohrvate napose); *Glas slobode*, br. 6, 7, od 11. i 13. januara 1912. godine, str. 2, 3.
- *Socijalizam kao kulturna sila*; *Glas slobode*, br. 13, 27. januara 1912, str. 2, 3.
- Živko Topalović — *Agrarno pitanje u Bosni i Hercegovini i socijalna demokracija*; *Glas slobode*, br. 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 41, 42, 47, 48, od 2. marta do zaključno 18. aprila 1912. godine.
- *Lumpenproletarijat*; *Glas slobode*, br. 35, 36, 37, 38, 39 od 19. do zaključno 28. marta 1912. godine.
- *Imperijalizam*; *Glas slobode*, br. 43, 6. aprila 1912. str. 4, 5, (članak je preštampan iz »Sl. R.« — *Slobodna riječ*, Zagreb).
- Živko Topalović — *Ferdinand Lasal*; *Glas slobode*, br. 52, 30. aprila 1912, str. 2.
- A. Panekuk — *Pogled na svijet*; *Glas slobode*, br. 59, 9. maja 1912, str. 2, 3.
- *Utopije* (članak po G. Ekštajnu — Č.); *Glas slobode*, br. 62, 63, 64 od 25. maja do zaključno 1. juna 1912. godine.
- *Klasna borba i žensko pravo glasa*; *Glas slobode*, br. 64, 1. juna 1912, str. 1.
- *Šezdeseti rođendan Viktora Adlera*; *Glas slobode*, br. 75, 27. juna 1912, str. 1, 2.
- S. (Sreten) J. (Jakšić) — *Jugoslovensko pitanje i socijalizam*; *Glas slobode*, br. 85, 23. jula 1912. godine, str. 1, 2.
- Živko Topalović — *Nekolike uspomene*; *Glas slobode*, br. 96, 97, 98, od 19, 20. i 22. avgusta 1912, str. 1.
- Živko Topalović — *Balkanski problemi i socijalna demokracija*; *Glas slobode*, br. 110, 19. septembra 1912, str. 1.
- Klasna borba proletarijata*; *Glas slobode*, br. 115, 1. oktobra 1912, str. 3.
- Martov — *Klasa protiv klase*; *Glas slobode*, br. 117, 118, 119 od 5. do zaključno 10. oktobra 1912. godine.
- *Patriotizam proletarijata* (po Karlu Kauckom); *Glas slobode*, br. 123, 17. oktobra 1912, str. 3.
- *Socijalna demokracija i rat*; *Glas slobode*, br. 132, 9. novembra 1912, str. 1, 2.
- Karl Kaucki — *Rat i Internacionala*; *Glas slobode*, br. 135, 136 od 16. i 19. novembra 1912. godine, str. 1, 2. (U napomeni redakcije se kaže da je ovaj članak objavljen u *Die Neue Zeit-u*, br. 6 XXXI godina od 8. novembra).
- *Manifestacija međunarodnog proletarijata za mir — Manifest Internationale* (Zaključak međunarodnog socijalističkog kongresa u Bazelu 24—25. novembra 1912) *Glas slobode*, br. 141, 30. novembra 1912, str. 1.
- Anton Panekuk — *Mir na zemlji*; *Glas slobode*, br. 151, 24. decembra 1912, str. 1.
- Karl Renner — *Austrija i Jugoslovani*; *Glas slobode*, br. 3, 4 od 7. i 9. januara 1913. godine, str. 1, 2. (Članak preštampan iz *Der Kampf-a*). (Članak preštampan iz *Der Kampf-a*).

- *Socijalizam i patriotizam*; *Glas slobode*, br. 4, 9. januara 1913. godine, str. 3, 4.
- Gustav Erve — *Patriotizam*; *Glas slobode*, br. 5, 11. januara 1913, str. 2.
- *Klasna borba* (ropstvo, kmetstvo, kapitalistički način proizvodnje, socijalizam); *Glas slobode*, br. 6, 14. januar 1913, 3, 4.
- *Anarhizam i socijalizam*; *Glas slobode*, br. 12, 28. januara 1913, str. 3.
- Roza Luksemburg — *Jedinstvo pokreta*; *Glas slobode*, br. 17, 18, 19 od 8, 11. i 13. februara 1913. godine.
- Žan Žores — *Socijalizam i rat*; *Glas slobode*, br. 20, 15. februara 1913, str. 3, 4.
- Dr G. Slekov — *Prirodne nauke i socijalizam*; *Glas slobode*, br. 21. 18. februara 1913, str. 3, 4.
- Adolf Braun — *Uzajamnost političke i ekonomske borbe*; *Glas slobode*, br. 23, 22. februara 1913, str. 3.
- *Klasna suprotnosti i klasna borba*; *Glas slobode*, br. 24, 25. februara 1913, str. 3.
- *Tridesetogodišnjica smrti velikog učitelja radničke klase* (povodom 30 godina od smrti K. Marksa); *Glas slobode*, br. 32, 15. marta 1913, str. 1.
- Leopold Vinarski — *Karlo Marks*; *Glas slobode*, br. 32, 33 od 15. i 18. marta 1913, godine, str. 1, 2.
- *Jedan govor Karla Marksa*; *Glas slobode*, br. 32, 15. marta, str. 3.
- Anton Panekuk — *Naš Uskrs*; *Glas slobode*, br. 35, 22. marta 1913. str. 1.
- Sreten Jakšić — *Karlo Marks i njegovo djelo*; *Glas slobode*, br. 35, 36, 37 od 22, 27, i 29. marta 1913. (Predavanje održano u Sarajevu povodom tridesetogodišnjice smrti K. Marksa).
- Dušan Glumac — *Društveni preobražaj*; *Glas slobode*, br. 50. 1. maja 1913, str. 4.
- *Marks i radničke sindikalne organizacije*; *Glas slobode*, br. 74, 75 od 1. i 3. jula 1913, god. str. 3 i 4.
- Karl Kaucki — *Socijalizam*; *Glas slobode*, br. 94, 9. avgusta 1913, str. 5.
- *Utopija ili klasna borba*; *Glas slobode*, br. 94, 9. avgusta 1913, str. 5.
- Karl Kaucki — *Bebel kao parlamentarac*; *Glas slobode*, br. 99, 15. avgusta 1913, str. 1, 2.
- Av gust Bebel — *Socijalizacija društva* (iz knjige *Žena i socijalizam*), *Glas slobode*, br. 99, 15. avgusta 1913, str. 2.
- Živko Topalović — *Bebelova »Žena«*; *Glas slobode*, br. 99, 15. avgusta 1913, str. 2, 3.
- Anton Panekuk — *Ukidanje svojine*; *Glas slobode*, br. 114, 4. septembra 1913, str. 1, 2.
- *Jedno Engelsovo pismo o Bebelu i Marksu*; *Glas slobode*, br. 114, 4. septembra 1913, str. 2.
- *Internacionala i neutralizam u radničkom pokretu*; *Glas slobode*, br. 124, 125 od 17. i 18. septembra 1913. godine, str. 2.
- *Koje su glavne dužnosti socijal-demokrata*; *Glas slobode*, br. 133, 27. septembra 1913, str. 5.
- Moris Hilkvit — *Konačni cilj socijalizma*; *Glas slobode*, br. 133, 27. septembra 1913, str. 5.
- *Klasna borba*; *Glas slobode*, br. 148, 15. oktobra 1913, str. 1, 2.
- *Socijalizam i radnička klasa u Bosni i Hercegovini*; *Glas slobode*, br. 163, 1. novembra 1913, str. 5.

- *Šta hoćemo mi socijalisti; Glas slobode*, br. 180, 181, 183, 184, 185 od 22, 23, 26, 27. i 28. novembra 1913. godine.
- Franjo Raušer — *Sjećanja o Nikoli Vukojeviću; Glas slobode*, br. 184, 27. novembra 1913, str. 1, 2.
- Karlo Kaucki — *Marks i Engels tvorci naučnog socijalizma; Glas slobode*, br. 203, 19. decembra 1913, str. 1.
- F. V. Krejči — *Vjera i nauka; Glas slobode*, br. 207, 25. decembra 1913, str. 4.
- A. Panekuk — *Radnici i socijalistička nauka; Glas slobode*, br. 1, 1. januara 1914, str. 4.
- Alan L. Benson — *Šta je Socijalizam; Glas slobode*, br. 12, 20. januara 1914, str. 2.
- I. Štern — *Socijalizam i slobodna ljubav; Glas slobode*, br. 17, 26. januara 1914, str. 1.
- Dr S. Kunfi — *Narodnosni mir i klasna borba; Glas slobode*, br. 23, 3. februara 1914, str. 1, 2. (Članak je preštampan iz mađarske soc. revije *Socialismus*).
- *Rad i kultura; Glas slobode*, br. 29, 10. februara 1914, str. 1, 2. (preveo s njemačkog U-Lj).
- *Ideal i interes; Glas slobode*, br. 35, 17. februara 1914, str. 3.
- *Sindikati i partija; Glas slobode*, br. 40, 41, od 23. i 24. februara 1914. godine, str. 2, 3.
- Severak — *Društveni razvitak i socijalizam; Glas slobode*, br. 78, 9. aprila 1914, str. 2.
- Pol Lafarg — *Lične uspomene o Fridrihu Engelsu; Glas slobode*, br. 80, 81, od 11. i 14. aprila 1914, god. str. 1, 2.
- Hilerbrand — *Utopistički socijalizam; Glas slobode*, br. 83, 84, od 16. i 17. aprila 1914. godine, str. 1, 2.
- Emil Vandervelde — *Oružani mir; Glas slobode*, br. 98, 8. maja 1914, str. 1.
- Zdravko Todorović — *Stranka i klasa, Glas slobode*, br. 125, 126, od 13. i 15. juna 1914, str. 1, 2.
- *Dva genija XIX vijeka; Glas slobode*, br. 131, 132 od 20. i 22. juna 1914. godine, str. 1.
- *Manifest radničkoj klasi Bosne i Hercegovine; (Glavni odbor SDS BiH); Glas slobode*, br. 1, 30. juna 1917, str. 1.
- *Socijalna demokracija, svjetski rat i svjetski mir; Glas slobode*, br. 1, 30. juna 1917, str. 2.
- *Ruska revolucija; Glas slobode*, br. 1, 30. juna 1917, str. 2.
- *Novo doba; Glas slobode*, br. 2, 7. jula 1917, str. 1.
- Maks Adler — *Internacionala za mir; Glas slobode*, br. 2, 7. jula 1917, str. 1.
- *Ruska revolucija — djelo ruskog proletarijata; Glas slobode*, br. 5, 28. jula 1917, str. 2.
- Dr Krsta Rakovski — *Balkanska socijalna demokracija i mir; Glas slobode*, br. 7, 11. avgusta 1917, str. 1, 2 (iz petrogradskog socijalističkog lista *Novaja Žiznj*).
- *Agrarno pitanje u Rusiji; Glas slobode*, br. 8, 18. avgusta 1917, str. 1, 2.
- *Socijalistička internacionalna politika; Glas slobode*, br. 9, 25. avgusta 1917, str. 1, 2.
- Eduard Bernštajn — *Cimervald i Kintal; Glas slobode*, br. 14, 29. septembra 1917, str. 1, 2.
- *Šta hoćemo; Glas slobode*, br. 15, 3. oktobra 1917, str. 1, 2.

- *Internacionala i rat*; Glas slobode, br. 16, 17, 18, 19, od 6. do zaključno 20. oktobra 1917. godine.
- Dušan Popović — *Srpska socijalna demokracija za vrijeme rata* (iz *Arbeiter Zeitung-a*); Glas slobode, br. 16, 6. oktobra 1917, str. 1.
- *Ruska revolucija i mir* (iz *Arbeiter Zeitung-a*); Glas slobode, br. 16, 17, 18, od 6, 10. i 13. oktobra 1917, str. 2.
- *Posljednji čin*; Glas slobode, br. 17, 10. oktobra 1917, str. 1, 2.
- Žan Žores — *Socijalistička akcija za mir*; Glas slobode, br. 18, 13. oktobra 1917, str. 1.
- Robert Daneberg — *Obnavljanje Internationale*; Glas slobode, br. 21, 22, 23 od 24, 27, i 31. oktobra 1917. godine (iz *Der Kampf-a*).
- Karl Kaucki — *Oslobođenje nacija*; Glas slobode, br. 25, 26, 27, 28, 29, od 7. do 21. novembra 1917. godine, str. 1, 2.
- *Najnoviji događaji u Rusiji*; Glas slobode br. 26, 10. novembra 1917. str. 1.
- *Ruska revolucija i evropski proletarijat* (povodom izlaska knjige Ota Banera ovaj članak je napisao F. (Filip) F. (Filipović); Glas slobode, br. 26, 10. novembra 1917, str. 2.
- *Radnička vlada u Petrogradu*; Glas slobode, br. 27, 13. novembra 1917, str. 1.
- *Petrogradski događaji*; Glas slobode, br. 28, 17. novembra 1917, str. 1.
- J. (Jovo) J. (Jakšić) — *Nekoliko pogleda na savremena pitanja*; Glas slobode, br. 30, 31, 32 od 24. 28. novembra i 1. decembra 1917. godine, str. 1.
- *Jedan veliki internacionalist*; Glas slobode, br. 30, 24. novembra 1917, str. 1, 2.
- Sreten Jakšić — *Dimitrije Tucović i bosanski socijalistički pokret*; Glas slobode, br. 30, 24. novembra 1917, str. 2.
- Živko Topalović — *Uspomeni Dimitrija Tucovića*; Glas slobode, br. 30, 31, 32 od 24. 28. novembra i 1. decembra 1917. godine, str. 2.
- F. (Filip) Filipović — *Povodom trogodišnjice smrti D. Tucovića*; Glas slobode, br. 30, 24. novembra 1917. godine, str. 2.
- Zdravko Todorović — *Ko je bio Dimitrije Tucović*; Glas slobode, br. 30, 24. novembra 1917, str. 3.
- Karlo Kaucki — *Ustanak boljševika*; Glas slobode, br. 31, 28. novembra 1917, str. 1, 2.
- *N. Trocki o balkanskom pitanju*; Glas slobode, br. 32, 1. decembra 1917, str. 1, 2. (iz članka N. Trockog »O Balkanskoj federativnoj republici«, koji je objavljen u *Borbi* 1910. godine).
- *Revolucija, rat i međunarodni položaj*; Glas slobode, br. 33, 5. decembra 1917, str. 1.
- *Ruska socijalna demokratija i mir*; Glas slobode, br. 34, 7. decembra 1917. godine 1.
- A. (Anton) V. (Vučak) — *Šta su to boljševiki, menševiki i maksimalisti*; Glas slobode, br. 35, 12. decembra 1917, str. 1, 2.
- *Socijalna revolucija u Rusiji*; Glas slobode, br. 36, 15. decembra 1917, str. 1, (iz *Arbeiter Zeitung-a*).
- Oto Bauer — *Ruska socijalna demokratija*; Glas slobode, br. 36, 15. decembra 1917, str. 2.
- *Rat i mir*; Glas slobode, br. 38, 22. decembra 1917, str. 1.
- *Izgledi*; Glas slobode, br. 38, 22. decembra 1917, str. 1. (iz brošure *Socijalistička Internacionala i svjetski rat*).
- *Buržoazija i narod*; Glas slobode, br. 38, 22. decembra 1917, str. 1, 2.

- J. (Jovo) J. (Jakšić) — *Pismo iz Beča — Bankrotstvo socijalističkog oportunitizma u Austriji, Povraćanje internacionalizmu*; *Glas slobode*, br. 38, 22. decembra 1917, str. 4, 5.
- Oto Bauer — *Oslobodilački mir*; *Glas slobode*, br. 39, 29. decembra 1917, str. 1, 2. (Iz *Arbeiter Zeitung-a*).
- *Radnom narodu Bosne i Hercegovine!* (Proglas Glavnog odbora SDS BiH povodom pristupanja Cimervaldskom udruženju), *Glas slobode*, br. 1, 3. januara 1918, str. 1.
- Milica Đurić — *Dimitrije Tucović i ženski pokret*; *Glas slobode*, br. 2, 5. januara 1918, str. 2, 3.
- *Lenjinov dan*; *Glas slobode*, br. 3, 9. januara 1918, str. 1, 2. (Iz *Arbeiter Zeitung-a*).
- Nikolaj Rubakin — *Stvaralačke snage ruske revolucije*; *Glas slobode*, br. 5, 6, od 16. i 19. januara 1918. godine (iz *Internationale Rundschau Zürich*), str. 1, 2.
- Karl Man — *Preduslovi Internationale* (iz *Der Kampf-a*) *Glas slobode*, br. 9, 10, od 30. januara i 1. februara 1918. god. str. 1, 2.
- F. (Filip) F. (Filipović) — *Socijalistička Internacionala i rat*; *Glas slobode*, br. 20, 21, 22, od 9, 13. i 16. marta 1918. godine, str. 1, 2.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Proletarijat i samoopredjeljenje naroda*; *Glas slobode*, br. 23, 20. marta 1918. str. 1, 2.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Samoopredjeljenje naroda u praksi*; *Glas slobode*, br. 24, 23. marta 1918, str. 1, 2.
- V. (Vlado) Ostojić — *Kojim putem*; *Glas slobode*, br. 26, 30. marta 1918, str. 1, 2.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Marks i Prudon prema samoopredjeljenju naroda*; *Glas slobode*, br. 27, 6. aprila 1918, str. 1.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Renерово samoopredjeljenje naroda*; *Glas slobode*, br. 29, 30. od 13. i 17. aprila 1918. godine, str. 1.
- *Cimervaldska pobjeda*; *Glas slobode*, br. 29, 13. aprila 1918, str. 1.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Stanovište Rusa, Poljaka i II. Internationale prema samoopredjeljenju naroda*; *Glas slobode*, br. 31, 20. aprila 1918, str. 1, 2.
- Zdravko Todorović — *Novi svijet*; *Glas slobode*, br. 32, 24. aprila 1918, str. 1.
- *Socijalizam je ostvarljiv*; *Glas slobode*, br. 33, 27. aprila 1918, str. 2.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Ruska revolucija*; *Glas slobode*, br. 33, 27. aprila 1918, str. 2, 3.
- Oto Bauer — *Karlo Marks* (povodom stotog rođendana); *Glas slobode*, br. 34, 4. maja 1918, str. 1.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Samoopredjeljenje naroda i demokratija*; *Glas slobode*, br. 34, 4. maja 1918, str. 3.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Svjetska privreda i imperijalizam*; *Glas slobode*, br. 37, 15. maja 1918, str. 1.
- Maks Adler — *Socijalistička ideja oslobođenja*; *Glas slobode*, br. 37, 38, od 15. i 18. maja 1918. godine, str. 2.
- Georgi Kinkov — *Kraj Druge Internationale*; *Glas slobode*, br. 38 18. maja 1918, str. 1, 2.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Svjetska privreda i internacionalizacija kapitala*; *Glas slobode*, br. 39, 40. od 22. i 25. maja 1918. god. str. 1, 2.
- *Položaj u Rusiji*; *Glas slobode*, br. 40, 25. maja 1918. str. 1.
- *Lenjin o budućnosti Rusije*; *Glas slobode*, br. 41. od 29. maja 1918. str. 1, 2.

- *Individualistički i kolektivistički kapitalizam*; *Glas slobode*, br. 42, 1. juna 1918. str. 1, 2.
- *Putovi i ciljevi*; *Glas slobode*, br. 43, 44, 45, 46, 47, od 5. do zaključno 19. juna 1918. god. str. 1.
- *Klasna borba u ruskom selu*; *Glas slobode*, br. 43, od 5. juna 1918, str. 1, 2.
- *Đorđe Valentinović Plehanov*; *Glas slobode*, br. 48, 22. juna 1918, str. 1, 2 (iz organa tijesnih *Rabotničeski Vjesnik*).
- *Jugoslovensko izdanje socijalpatriotizma*; *Glas slobode*, br. 53, 10. jula 1918. str. 1, 2.
- Karlo Kaucki — *Dva svijeta*; *Glas slobode*, br. 54, 56, 57, 58, 59, od 13. do 31. jula 1918. godine, str. 1, 2.
- *Proleterski režim u Rusiji*; *Glas slobode*, br. 56, 20. jula 1918. str. 1.
- F. (Filip), F. (Filipović) — *Svjetska privreda i nacionalizacija kapitala*; *Glas slobode*, br. 64, 65, 66, od 17. do zaključno 24. avgusta 1918. godine, str. 1, 2.
- *Lenjin*; *Glas slobode*, br. 70, 7. septembra 1918. str. 1.
- *Socijalizam i demokratija (s naročitim pogledom na boljševičku taktiku u Rusiji. Iz Socijalistička Internacionalna Korespondencija)*; *Glas slobode*, br. 74, 21. septembra 1918. str. 1.
- *Novi duh*; *Glas slobode*, br. 79, 9. oktobra 1918. str. 2.
- *Jugoslovenska socijalistička konferencija u Zagrebu*; *Glas slobode*, br. 80, 12. oktobra 1918, str. 1, 2.
- *Sudbine nacionalnog pitanja u ratu i revoluciji*; *Glas slobode*, br. 82, 19. oktobra 1918. str. 2. (Iz *Komunista* organa ukrajinskih boljševika).
- *Rat buržoaske demokratije*; *Glas slobode*, br. 82, 19. oktobra 1918. str. 2 (iz *Arbeiter Zeitung-a*).
- *O Lenjinu i Trockom*; *Glas slobode*, br. 84, 26. oktobra 1918. str. 2.
- *Jugoslovensko balkansko pitanje i Socijalna Demokratija*; *Glas slobode*, br. 86, 2. novembra 1918. str. 1, 2.
- *Socijalna Demokratija prema aktuelnim pitanjima*; *Glas slobode*, br. 87, 6. novembra 1918, str. 1, 2.
- *Godinu dana socijalističkog režima u Rusiji*; *Glas slobode*, br. 87, 6. novembra 1918, str. 1.
- *Zlo rađenje, gotovo suđenje*; *Glas slobode*, br. 87a, 7. novembra 1918. str. 1.
- *Jugoslovenska kontrarevolucija*; *Glas slobode*, br. 88b, 12. novembra 1918. str. 1.
- *Na kapiji budućnosti*; *Glas slobode*, br. 90, 16. novembra 1918. str. 1.
- *Viktor Adler (povodom smrti)*; *Glas slobode*, br. 90, 16. novembra 1918. str. 1.
- *Ličnost Viktora Adlera*; *Glas slobode*, br. 92, 23. novembra 1918. str. 1, 2.
- *Dušan Popović (povodom smrti)*; *Glas slobode*, br. 92a, 25. novembra 1918. str. 1.
- *Revolucionarni val*; *Glas slobode*, br. 92b, 93 od 26. i 27. novembra 1918. str. 1.
- Jovo Jakšić — *Dvije rane* — Dimitrije Tucović — Dušan Popović; *Glas slobode*, br. 93, 27. novembra 1918. str. 1.
- *Socijalistički ministerijalizam u Jugoslaviji*; *Glas slobode*, br. 103, 31. decembra 1918. str. 1.
- F. (Franjo) Ljuština — *Svjetska socijalna revolucija i talijanski imperijalizam*; *Glas slobode*, br. 11, 16. januara 1919. str. 1.
- Nikola Kovačević — *Sovjetska Rusija*; *Glas slobode*, br. 19, 25. januara 1919. str. 1.

- *Boljševizam i boljševici*; *Glas slobode*, br. 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28 od 27. januara do zaključno 5. februara 1919. godine (Ovo je, u stvari, brošura Živka Jovanovića. O tome vidi: Momčilo Zečević, «Jugoslovenska socijaldemokratija prema II i III internacionali», *Prilozi za istoriju socijalizma*, br. 1, Beograd 1964. str. 405).
- S. (Sreten) J. (Jakšić) — *Ministerijalizam pred kongresom hrvatske Socijalne Demokratije*; *Glas slobode*, br. 25, 1. februara 1919. str. 1.
- *Manifest (Treće) Komunističke Internacionalne*; *Glas slobode*, br. 68, 24. marta 1919. str. 1.